

Pavle
Zidar

Grenko sladki pelin Savudrije

Zvečer sva z očetom odšla po rdečem ozračju mesta, sonce je bilo kakor kaplja krvi nad Šentjoštom in bližnjo Besnico.

Ta kaplja se je spotegovala v kapljo, ki bo vsak hip kanila.

Zavila sva proti Savi, na stezo velikega travnika, kjer se je razraslo bodičasto vresje in slak z belimi, lilijastimi cvetovi.

Oče je strmel v divji, zeleni ples reke, kot bi se premetavale

steklenice iste barve. Vsepovsod so bili vrtinci. Takrat je bila ta reka še živa stvar. Sem in tja jo je s skrajnimi napori prebijala kaka postrv — očetov in moj priimek.

Pomignil mi je, naj pridem bliže.

Šum je preglušal besede. A se je le dalo razumeti, ne vsake, a ko jih je trmasto ponavljal, je bilo le mogoče dojeti njihov pomen.

Očital mi je, ker sem podpisal službeno odpoved. Tega po njegovem ne bi bil smel narediti, razen v zameno, tako da bi tudi policaja podpisala svojo obljubo, da mi bosta preskrbela delo na univerzi v zameno za to usrano službo . . .

Predlagal sem očetu, da bi se odmaknila od šumeče reke, ker odnaša smisel besed, pa tudi mrzlo da je tu, sem ugovarjal, a mi je oče odvrnil, da je to edina možnost, da se dobro in v redu pogovoriva, to je brez prisluškovanja — zakaj zdaj naj računam na hudičeva presenečenja. Službe da ne bom dobil nikakršne.

Kako to veš? sem ga vprašal in Sava je odnesla moje vprašanje. Ponoviti sem mu ga moral kar trikrat.

Obrnil se je k meni in rekel: Pojdiva od tod, res je že mrzlo, in moja obsečnica je občutljiva na mraz, čeprav čisto nič več ne fukam . . .

Zadnja beseda se mi je zdela odurna, čeprav sem jo sam med občevanjem s Sabino rad kdaj pa kdaj izgovoril, ker se mi je zdela funkcionalna in zadoščevalna, ko sem se izgubljal v njeni, kot polip hrapavi in mokri luknji. A zdaj, ko jo je izrekel oče, se mi je zdelo, da je z njeno izreko oskrnil svet.

Odmaknila sva se od reke na stezò, ki je rezala travnik na dva enakokranična trikotnika.

Mrak je postal prosojno rdeč. V njem so migotale črne mušice in se v svojem elementu spreletavale, a to je bil dejansko let instinkta, kar je, kot vemo, delovno nadaljevanje notranjih struktur drobčenih organov muhe.

Sem in tja sva naletela na suh kravjek, ali pa tudi še svežega, ki ga je že obraščala skorja.

Oče je s palico udarjal po trnatem vresju in ga trebil.

Ko sva se oddaljila od lukenj iz peščevja, kjer so se nekoč skrivali partizani, mi je zaupal, kako družba, ki je na oblasti — in to menda prav vsaka — izigrava nekatere ljudi za strah drugim. Tako sodi on. Zakaj družba to dela, mu je uganka. Dva tedna po mojem rojstvu v Novju je bil njegov zakon razsekan na drobne koščke, kot koleraba. Postal je bil samo še mačji kozuh, a brez mačke. Njemu podobno je šel dol, le da ne v Z., ampak v Trubarjevo prebendo, ko ga je srečal gozdni čuvaj — in od njega je zvedel, da ima punčko Marjetico v Trubarjevi prebendi. Oče je rekel, da se je naredil, ko da je to njemu znano in da prihaja prav zastran tega iz Novja, ker mora s podpisom overiti celo zadevo na občini in v farovžu.

In jo imaš res? sem se razveselil in se ustavil, in oče tudi, mahaje s palico.

Po moje — ne. A da sem se znašal nad tisto Liziko, je bilo seveda v prebendi znano vsem, enemu pa še bolj kot celo meni samemu.

Kako? Ostrmel sem. Se zmedel. Obstal.

Vidiš, dragi fant, tebi niso mogli dati deteta, da bi ga dvajset let plačeval kot jaz, so te pa prisilili z oblubo, malo pa še bogve s čim, da si se odpovedal službici. Oba sva dejansko prehitro — zaradi ljubega miru — podpisala. Me zdaj kaj bolj razumeš? Sin moj? Jaz ne bi smel — sploh ne — in ti ne.

Tako bi si ohranil zakon, ti pa drobtino kruha. Bolje je imeti mrvico prisluženega kot neprisluženega, in bolje se je za zakon strahovito boriti, kot le-tega pustiti, da ga uničijo, ker kakšna baba pravi, da je s tabo noseča. Jaz danes dobro vem, da sem bil dvajset let le dober plačnik alimentov, ne pa oče otroku, ki mu je baje ime Marjetka.

In zakaj si šel in podpisal? sem ga grobo užrl s strani.

Zakaj pa si isto naredil ti? je odgovoril s togoto v glasu oče.

Mene, oče, so v pisarni čakali . . . , z nogami lepo na drugem stolu . . .

. . . mene je pa lovski čuvaj, kar je čisto isto, le da je sedel na metrskih bukovih polenih . . . In kaj sem mogel, Liziko sem res porival, in osel, kakršen sem bil, tega niti skrival nisem, kar pa se mora, mora . . . , ne zastran fuka kot takega, ampak fuka kot možnosti za druge.

Vidiš, in je usekal po vrbini, to sem ugotovil letos . . . , letos pozimi, ko si bil ti še v Pragi . . . Moja Marjetica je starejša od tebe komaj mesec dni. Na tihem sva si pisala vsaj za rojstne dneve in godove, bo-

žične praznike, novo leto, veliko noč . . . V službi je v Bolzanu v domu za starčke. Seveda so alimenti že davno poravnani — vse do pribite pare, ampak krščansko je, ne, da na svojega otroka ne pozabiš, a ne — ne zavreči ga, imeti ga moraš rad, in to mi je pri spovedi potrdil tudi pater Vendelin . . .

. . . kaj ti hodiš k spovedi?

Cepec, v škripcih sem bil in enkrat sem šel, ne! Z mamó se o tem nisem mogel pogovarjati, ker od prvega dne trdi, odkar je ta nesrečni otrok na svetu, da ni moj. Saj ti še ne poznaš bab, kako prekleto pokvarjene so! Ne spregledaš z leti. Počasi, njihovo obličje spoznavaš, wie man sagt, sehr, sehr langsam kakor se reče, zelo zelo počasi . . . Zakaj samo premeteno obličje so.

Očitaš mi, zakaj sem šel za pamža podpisat? Zato, ker sem hotel zašiti gobec i babi i župniku v Trubarjevi prebendi . . . Rekel sem si: Podpišeš in zadeve je kraj. Saj jo je tudi res bilo. Lizika je prec nehala jezicati, da sem tata.

In kdo je ta Lizika?

Oh, tista fuklja, ki je pri peku služila, razumeš. Prišla je z gričev in . . . bila nič drugega kot les za sveder. Moški pa veš, kako gleda žensko. Kakor lačen volk in oči se mu svetijo in v očeh mu visi svetinjica, pizda se ji pravi . . .

. . . oče, no!

. . . kaj, no?

Kako pa govoriš, saj sem tvoj sin!

A ti nikoli stvari ne imenuješ s pravim imenom?

Okoli naju se je že trebila noč, noč temno tobakove barve, hrapava, trepetava kot večča. Sava je bila kot zaganjajoči se pes na verigi. Skala, s katere smo otroci leta in leta skakali v reko, je še vedno tam, nobena jesenska ne pomladna povodenj je ni izruvala, je kot belo runo.

Saj ne veš, kaj ti mislim povedati, je rekel naposled oče in udaril s palico po leskovem grmu, da so se listi scefrali, kot bi si kak froc pravkar strgal hlače. Ti samo loviš besede in jih razvrščaš v obscene in slovstveno pomembne besede. Ampak estetsko je vse — tudi obscene. Glede na moč besede ni razlike. Važna je le pripoved. Ja . . ., kje sem že ostal? Ja . . . Mislim sem, podpišem tisto in zavežem vsem gobec, in sem ga res. Vsem, razen seveda tvoji mami. Ta ga je pa takrat začela odpirati kot čaplja, ki je zamudila let na jug, češ da so me okoli prenesli in bi moral . . ., moral tudi z lažmi . . ., pomisli, Liziko prisiliti, saj ne vem več, do česa . . . Babja logika je kot mačji hrbet: vedno kaj prede, prede. Pazi se tega hudičevega hrbta. Nevaren je. V mesečini je to marmor, ki slepi moški pogled kot grobnica na Mirogoju.

No, povedati sem ti hotel, da sem očetovstvo prevzel dostojanstveno; Liziko sem fukal . . .

. . . oh, oče!

... , kaj, oh, oče ... , fukal sem jo ...

... saj je še kaka druga beseda za to, oče!

... za Liziko ne, in pojdi v rit ti, tvoj Goldšmit in Mila ptica mladosti. Jaz sem plačeval, ne ti. Osemnajst let. Tudi med vojsko, marke. Potem pa je dekletce odšlo v Bolzano in mi poslalo sliko. Barvno. Arkaš, kakšna baba! Črna, plemenita. Svetinjica, ti rečem. In sem si rekel, prav, bo pa Marjanček imel vsaj po polsestrico; bolje tako kot nič. Sestre vedno hrepené po krvi istega rodu. Zakaj tako, to je pa skrivnost. Moškemu, to je bratu sestre, pa je zanjo malo mar; ve, da ima družino in da je sedaj čisto spremenjena; vendar se to bratu le dozdeva — zdi —, v resnici so pa stvari take: brazdanje po krvi je sestrina strast do smrti.

Ti ... , enkrat mi pa pišeta skup s fantom in se mi napovesta, da se vidimo ...

Kaj je še nisi videl?

Kot štručko, in ko je tekalo detece in jo je Lizika od Lobenweina, peka, kjer je služila, vodila za ročico v lekarno, samo takrat. Pa Lizika tudi ni hrepenela, da bi jaz hodil k nji gledat otroka kot oče, če sem prišel že z Novja po nakupih. Lahko bi, saj veš, v mami zbudil zavist in ljubosumje in raje nisem tvegat ... Zdaj, pomisli, predlanskem, pa mi nenadoma piše, da me hoče — želi — videti, poljubiti in me seznaniti s svojim prihodnjim možem, ko se bosta s Trubarjeve prebende vračala v svoj Bolzano ... Z nekim Herbertom, Hubertom ali Herbertom ... Podpis je tak, da ne veš, ali je »hu« ali »he«. No, pa saj je vseeno. Punce ne le, da ni bilo blizu, tudi piše mi nič več za božič, novo leto, veliko noč, god, rojstni dan ... Konec-Ende. Jaz sem ji pa še kar naprej, letos sem pa rekel, kurec, pa še jaz ne.

In zakaj ne?

Osel, a nič ne razumeš!

Kaj pa naj bi razumel, oče?

Osel! Sveta ne razumeš ... , to je vse.

Svet je filozofija, oče.

Svet je prevara, sin! Navadna packarija, le sem in tja se kaj zablešči, kakor na primer dim ugasle sveče. Enim smrdi, meni pa je to najdražji vonj in si prižigam svečo, da duham grenčino stenja. Ta razkracani dim na zračni tabli me prepričuje, da bo smrt lepša od ljubezni. Na grobu mi bodo dišale sveče. Nočem niti enega nageljna.

Okoli naju so rasli klasi mesečine. Do pasu in čez, kot blede zelena rž.

Oče je zajokal.

Nebo je bilo kot pošpricano od svetle rose.

Vsepovsod se je bleščalo kaj: vrba, voda, trava, steza.

... In jaz sem mislil, Marjan, da boš le imel veslo, ki bo radovedno brodil po tvoji krvi, ko me ne bo ... Sestra nadomesti mamo in očeta.

Saj veš, kako ženske rade brbljajo in kaj iščejo. In kako so vesele, če kaj najdejo, četudi le prahec, ki ga je treba pobrisati.

Oče se je vzravnal in si snel temna očala, s katerimi se je maskiral pred znanci in pod katerimi je res slepel.

Baba, kajne, me je res mislila posetiti (to besedo je raje uporabljal kot obiskati) in je to najbrž tisti moji Liziki povedala . . . , ta, kajne, je pa morala nji svoje. Tako.

In kaj neki naj bi ji? sem vprašal bebasto.

Oče je lovil ravnotežje kot kaka merilna igla, ki odtehtuje občutljivo težo.

Kaj ne uvidiš? me je vprašal.

Nekaj sem začutil, v neko bližino nečesa me je oče le zavedel . . . To, da ga moja po polsestra ni obiskala, v tem je bila . . . , in je še, zame prekleto velika skrivnost. Navsezadnje nisem imel nič zoper to, da imam sestro . . . Zakaj neki bi se zmrdoval? Tudi, če bi bil oče imel odnos, ko je bil že poročen, me ne bi nič motilo. Saj sem ga imel tudi jaz. Že po treh mesecih zakona. Ravno smo si na Monterossu ali savudrijski hrbtni plavuti pridobili gradiču podobno poletno hišo, ko sem v bližnjem marketu naletel na prodajalko, s katero sva si izmenjala samo poglede kot vitamine. Rekel sem ji samo, a prideš? Vprašala je: Kam? Povedal sem ji. Vse bo odprto, sem rekel. Ti samo vstopi in . . . vstopaj, nikogar ni, sam sem v hiši . . . Potem je pristopila neka stranka in hotela neko posebno vrsto sira, z vonjem po medprstnem potu na nogah (gorgonzolo). Odšel sem. Nisem imel upanja, da bo res prišla. V primeru s Sabino je bila dovršena buča; jedilna seveda. Kaj vse sreča, človek, a šele po poroki. Takrat, takrat se ti šele odpre vid za te reči. Večkrat sem pomislil, ko je Jezus ozdravljaval slepe . . . , ali ni . . . pomočil prst v tisto mezivo in ne v svoj pljunec in potem naredil hlebček iz prahu, da je ubogi spregledal . . . Naj mi Jezus oprostí, a šele ko res daš prst tja noter, in se dotakneš skrivnostnih sten, hladnih in lep-ljivih, šele prav vidiš. V tistem soku je vid. Pravi. Da, moja lepa prodajalka je prišla v naš gradič tik nad morjem. Spodaj v školjih je prepevalo morje v plimi in se v biserih raztreskovalo po obali, ko sem zaslišal hojo v hiši. Ležal sem in bral Pasternakove pesmi. Takoj sem ji šel naproti. Bila je že sredi načičkane jedilnice sprejemnice, vsa žareča v soncu z morja, a lepa, plaha, moj Bog, take človeške lepote še nisem doslej videl. Bila je Slovenka, tukaj v marketu v poletni službi. V rokah je držala šopek plavic z zelenimi srčastimi listi. Čisto sveže cvetje. Jaz sem bil v beli srajci in belih tenis hlačah. Prsi so mi bile mlade in sredi črnih kocin se je pasel zlat križec; krstni dar. Predstavil sem se ji in rekel: Marjan, ona pa: Darinka. Vzel sem šopek in ga dal v majčkeno lončeno vazico, v katero sem nakapljal srebro vodé. Vonj cvetja je bil kot vonj tega bitja. Bila je vsa od sonca otemnjena. Roke je imela kot glasbila. Vse drugo ni pomembno, kaj se je — in kako se je — med nama dogajalo. A bilo je sladko, utrudljivo, ječeče — to gredé. Darinka

je bila tik pred poroko, njen fant je ravno plul po Sredozemlju, namenjen k nji na Reko . . . A jaz sem bil poročen dobra dva meseca in pol. Utrujena je molče sedela v mojem naročju in oblečena seve ter pripravljena, da se neopaženo, skupaj s sencami, odtihotapi v svetlo temò. Začutil sem, da je to edino bitje, ob katerem bi bil srečen, in ona je čutila isto in mi to tudi povedala. Pestoval sem jo, ko da je moj lastni otrok, ki mu pripovedujem pravljico, da bo od besed polna, zaspala srečno. Morje je bilo od prvega krajca pozlačeno v ikono. In nabrano v rahle naborke je bilo videti, ko da spodaj umira na stotisoče rib. Ves čas je gladina trepetala od muke te ribje smrti. Darinka me je imela rada. Ne samo s spolom, celo njeno bitje me je želelo; bil sem pravi, kakor se temu reče, in tudi jaz sem si jo želel in sem razmišljal, kako bi se otrešel Sabine, s katero sem bil v zakonu šele dobra dva meseca. Ampak zakaj si si ga izvolila, mornarja, ko si vedela, da ne boš srečna z njim, sem jo tiho vprašal. Ona pa je na vsako moje vprašanje odgovorila: Marjan, še je čas; ljubim te, samo tebe, in ti, vem, samo mene . . ., še čez dva dni bo tu . . . Pozno je bilo, ko sva nepopisno žalostno ugotovila, da je vsega med nama konec. Poroke — že napovedane — ni bilo mogoče razdreti, pa tudi ne moje sklenjene in veljavne ne. Ali ni to svinjarija! Pod kakimi pritiski, pogoji, kompromisi, interesi zganeš tisto enozložnico iz ja, ki te potem veže kakor psa nova veriga. Rečeš ja in misliš ne. In to je ta prekleti trnek, na katerem trpeč in krvaveč ter nesrečen obvisiš za celo življenje. Nisem želel, da se nekaj tako lepega in vzvišenelega odkotali od naše hiše. Obšel me je Ifigenijin vzklik, da je potreba po življenju včasih tako neizmerna, da zahteva vedno tudi še smrt. Dobesedno želel sem, da bi naju presenetila moja žena, in da bi bilo vsega konec, nje in mene. Šla sva z Darinko v noč in brodila po stezicah Crvenog vrha ali Monterossa, objeta, in gledala umiranje rib v prispodobi. Prvi krajec je bil v svoji nesramni obliki zakonskega prstana. Dobesedno videl si, kako je tenko sklenjen v objemek. Dolgo sva strmela na zlate morske naborke, ki so se izšli šele pri piranski Puntì. Daleč, zelo daleč. Jutro je zavelo z vzhoda, ko sva se spustila; nerada. Že čez pet mesecev, jeseni—zimi, sem naletel nanjo v Piranu kot na vdovo. Bila je tudi nosna. Tako rekoč malo pred mojim odhodom v Prago. Stopila sva skup v Mestno kavarno, ona v grozljivo lepi, opojni črnini, spremenjena, a še vedno lepa, z bučo trebuha v naročju, v kateri je že lezel otroški močerad gori proti srcu. Bil je januar ali december, ne vem več. Vse se je svetilo od sonca kakor od limoninega soka. Kar mi je Darinka povedala o sebi, je bilo malo, a pretresljivo. Mož ji je umrl za rakom na modih; umrl ji je bil pred mesecem dni. Groza, sem rekel. Darinka se ni niti ganila. In v tem sem spregledal, da je nagonsko začutila, ko je prišla letos — ali lani — k meni v poletju, da se ji bo nekaj zgodilo in da je bila zato pripravljena vse priprave na zakon z možem razdreti in pri tem poteptati tudi moj zakon, da bi — pomislite — rešila svojega. Njena tedanja mandljeva lepota je bila čista prevara zame. V zakonu z

njo bi bilo kakor z vsako drugo. Moškemu se samo dozdeva, da bi bilo s kakšno drugo drugače. Saj tudi res je drugače, le da v čisto istem položaju. In samo to je v besedi ja, ki je vsa kompromisarska, krhka, a tako močna, da te v trenutku pogubi — in zdrobi.

Ne, tega — ljubezni z Liziko — ne bi nikoli očetu zameril. Kaj takega se zgodi vsakemu moškemu.

Z očetom sva se gledala. Njegov pogled je bil sicer živ, a je le ugašal. Videl je, a z naporom, ki mi je bil čisto neznan.

Zdaj, na primer, sem določno čutil, čeravno je bila tobakova tema okoli naju, da me dobro vidi.

Šele sedaj se mi je zazdelo, da sem spregledal, kaj mi je hotel oče povedati.

Rekel sem: Liziko je nekdo drug . . . imel . . .

. . . ne imel, naflikal mi jo je, tako; no, vidiš, to je pa njihova morala; vskočil je vmes, prav takrat, ko je gor k meni prišla tvoja mama, tedaj Urška Triplat, in sem se jaz že z njo, kot z melono, sladkal v razčesanih septembrskih nočeh. Danes vem, kdo je Marjetkin oče. Pek Lobenwein, pri katerem je ribala, čistila . . .

Ampak, sem rekel, kako je mogla tebe položiti . . .

. . . noter, kajne? Oh, si ti neumen; kaj pa vemo, zakaj se to zgodi; jaz mislim, da je obema namenoma nastavljala svojo kahlo, in ko je zanosila, je staremu zagrozila, to pa bi v stari, gnili in ne vem še kakšni Jugoslaviji imelo za obrtnika posledice . . . In bogve kakšno kalvarijo je stari Lobenwein doživljal s svojo staro upognjeno soprogo. Verjetno nič, od nje je dobil le denar. A Lizika je bila rogovila, fant moj. Verjetno ji je obljubil, tako zdaj sklepam, svoj delež v alimentih, višji, kot bo moj, da si bo res pomagala. In si je, kurba. Sezidala si je hiško. Z mojim in njegovim denarjem. In veš, zakaj? Ker svojih prihodov in odhodov od nje nisem skrival. In sem res občeval z njo kot slepec s koli za perilo. Ha, dve plačevanji v osemnajstih letih nekaj le nanese. Pa stari pek je imel denarja, pa še premeten. . . . Lizika je bila že patentirana prasica, ko je dajala obema. No, pa ali smo mi moški kakšne manjše prasice, ko poleg žene kavsamo še katero drugo zraven. Bodiva pravična: vsi smo prasci, ta v tem, drugi v drugem spolu. A biti prasec je lahko, najlažje, a biti pameten prasec, kot sta bila Lizika in Lobenwein, to pa ni tako preprosto.

Potemtakem ti sploh nisi Marjetkin oče?

Oče je spet zahlipal.

Klasi mesečine so zavalovali kakor v prozorni vodi morja nastavljene mreže.

. . . ne, ne, nisem, je hlipaje metal iz sebe oče, sploh ne . . . Sploh . . . A zdaj razumeš, zakaj mi več ne odpiše. Prej pa: Ljubi očka . . . Ali: Mojemu dragemu očkotu . . . za rojstni dan . . . tisoč poljubčkov . . . pa za novo leto, božič, rojstni dan, god . . .

Saj res lahko vpiješ kot Job, sem se vznemiril še sam. A jaz bi tožil . . .

Koga pa? Tisto Liziko, ki me je napetnajstila? Ne, fant moj! Tu se ne da nič spremeniti. Podpisi držé. Lizika, če je še živa, ne bo preklicala, da nisem oče njene Marjetke. Tu gre vendar za dosti denarja, ugleda, čast je trpela, moja, ženina . . . Ali je to vredno le en pasji rumen bzig v hišni vogal? Kaj pa najina počutja, saj sva poslej živela v zakonu, ki je bilo čisto gnojišče? To ni izplačljivo, Marjan, razumeš. In mogoče ni Lizika Marjetki ničesar povedala, ko me je hotela s Hubertom ali Herbertom (hu ali he) obiskati poleti. Mogoče je otrok sam našel kako neprevidno sled — materino izsiljevaško pismo Lobenweinu — in si je sama prišla na jasno, kdo je res njen očka. Mogoče pa je Lizika umrla in po smrti sledovi sami udarijo na dan, kot skrite freske jih ljudje odkrivajo. No, in kaj naj mi Marjetka, če je vse to res, dá? Kaj je ona kriva, da je bila dve desetletji prepričana, da je moja hči, če je tako? A v dokumentih bo na veke hči. In dokumenti so zgodovina, kajne? Torej sedaj veš, iz kakšnih dokumentov je zgodovina ter resnica te zgodovine. Resnica je grda laž, da boš vedel. Vsaka.

Obmolknila sva.

Sava se je penila, lajala v breg in hotela k nama.

Klasi mesečine so bili vse višji in zrelejši. Zgubljena sva bila sredi tega žitnega polja.

Šele sedaj me je oče prepričal, da ne bi bil smel nikoli podpisati svojega službenega odstopa. Ni-ko-li! Nikdar! Zdaj sem vedel, da me zares i m a j o.

Odповed sem dal tako, ali natančno tako, kakor je oče nekoč priznal Marjetko, ki ni bila njegova hčerka.

In to je res velik dokaz, da me resnično zanimajo stvari, ki so si podobne v nejasnostih . . .

Spominjam se samo še nejasnega prihoda domov; čakali sta naju mama in moja soproga Sabina. Sedeli sta v veliki jedilnici iz samih zrcal in lestencev, ki so goreli kot pred pričetkom predstave v milanski Scali. Prigrizovali sta kokosove kekse in si nalivali bezgov razredčen sirup v kozarce.

Ne dolgo po tem sprehodu z očetom ob Savi sta se starša odločila, da si moramo podeliti prijateljsko, kar imamo, ker nama je Zasavje kot možnost za bivanje onemogočeno; mama naj bi zaprosila za invalidsko upokožitev in se z očetom preselila — tudi že invalidsko upokoženim — na Savudrijski rt. Le zimo, ki je tam presamotna in nemogoča za preživetje, ker ni tega pa onega, bi prišla preživljat v Kranj. Pozimi namreč Savudrija omrtvi kot dinozaver in slišiš le pre-

pevanje plime in oseke. Pa krike galebov. Sem in tja motor čolna, in tišino, tišino kot veliko belo zaveso.

Vse to samotno, mrtvo bi prišla preživljat v Kranj k nama. Zima v mestu je le milejša kakor v izpostavljeni naravi.

Mama se je potem res zagrizla v upokojevanje in se je pri tem kar pomladila. Sile, prebujene v novo smer, človeka spremene, obnove, toda v resnici ga iztrošijo (zdravniki to vedo).

Ob rojstvu mojega sina, njenega vnučka, natančno na ta dan, je mama dosegla svoje — upokojitev. Kot rumena sveča je prišla domov in se čudno, prečudno veselila svojega slovesa od službe. Kakor da joče, a v smehu.

Sinčku pa smo dali ime Edko — Edvard.

Tudi on je jokal, a ta zaradi krčevitega grabljenja življenja, ki pomeni mraz, lakoto, žejo, bolečine v trebuščku, ščemenje svetlobe, hrup, odsotnost — za trenutek — matere, pomočitev in drugo.

Sabina je imela srečo in je nekaj mescev — dva — pred porodom dobila službo na kranjski gimnaziji, tako da je bila pri hiši vendarle ena plača in dve pokojnini, zdravstveno zavarovanje pa sem imel po nji.

Edko se je prikazal na svet na same svete tri kralje, v januarju, bil je dokaj mil mesec; dan je sijal kot prerezan sadež, pravega mraza z lednimi svečami pa ni hotelo biti.

Oče je nenadoma čisto oslepel.

Dioptrija minus sto, mu je dejal okulist, ko mu je izmeril zadnje moči vidnega živca. To je res pomenilo konec vida.

Tega oče ni pričakoval, saj je jeseni še razlikoval stvari ponoči in podnevi, ne sicer vedno — in redno — a na trenutke vendarle tako docela, da bi si najraje snel temna očala in zapisal: Pa saj vidim!

Zdaj je bilo tudi mami žal, da je očeta zanemarjala.

Na večer, ko je Edko zaspal in smo sedeli v veliki zrcalni jeditnici, je otožno pasla svoj upokojeni pogled po meni, kakor da bom tudi jaz Januarij ali Jano prej ali slej.

Priznala mi je, da je bila v njenem življenju prva Zveza komunistov, druga potem šola in tretji jaz — potem pa nihče več. Oče je bil zgolj privesek, ki ni hotel stran od nje. In da je sedaj slep — je kriva ona.

Oče je molčal. Sabina, še vedno nabrekla po malo, ni čisto razumela, kaj hoče pravzaprav povedati njena tašča.

Ves ta tragični pripetljaj z očetovo slepoto je imela za izvor nečesa naravnega; boleznimi oči so pogosta stvar. To so mreže, zelene ali kakšne že. Slišala je nekaj o njih.

Slepote ne more biti kriva Zveza komunistov.

Zame pa ni bilo in ni bilo službe. Niti aprila še ne, ko sta oče in mati odhajala med oljke in med ritme plime in oseke na Savudrijsko plavut; v naš gradič.

V maju mi je oče, bogve po kom, poslal telegram, če ga lahko nemudoma obiščem.

Sabina, ki je že poučevala, jaz pa pazil na malega Edija, kuhal, pral, likal plenice . . ., je bila mnenja, ko sem ji prebral telegram, naj se nemudoma odpravim dol, češ da se nekaj kuha. Da, prav to mi je rekla: kuha da se.

(Na morju.)

Oče se mi je jel po tistem pogovoru in sprehodu ob Savi gor do peščenih lukenj smiliti; zgodba z Marjetico, hčerko in mojo nesojeno sestro, je bila le prekruta šala z njim, ki si jo je neka prasica z Razborja privoščila. Menda je bila od tam. In to s šolmoštrom, ki je bil pač malo nepreviden, misleč, da ga ima Lobenwein samo za scanje. Oče je mislil, da tudi ženske izbirajo kot moški, zgolj lepe, postavne pobe, skratka, da gre vsako seme, ki si je priborilo vstop v maternico, skozi časovni boj. Ni vedel, da so ženske kot šoje, pri katerih je gon ves v kljunu, in da si gon pravzaprav dolbe votlino. Če torej luknjo zamenjamo s šojinim kljunom, dobimo presenetljiv vpogled v delovanje ženske, ki se razlikuje od moškega po globoki izkušnji življenja. Zanj ni lepega moškega, ampak je samo moški, in pa način, kako *pride do nje*.

Oče je uporabil samo oči, in Lizika je rekla ja.

Lobenwein pa jo je kot pajek počasi zapredal in pohrustal.

Spomnil sem se Darinke iz marketa s plavicami in zelenimi srčastimi listi. Zagotovo je moral biti njen soprog, ki je plul z Malte proti Reki, lepši od mene, postavnejši, od sonca in vetra predihan kot pršut, z okusom pinije; to sodim po tem, kako je njegova izvoljenka vse tisto znala, tako, kakor to umejo v najdražjih in najfinejših bordelih Caracasa. Saj iz njene rogovile preprosto nisem mogel ven in tudi dalo se mi ni; in čeravno je imela vse pripravljeno za poroko, bi vse razdrila, če bi mogla, in če bi bil za to tudi jaz.

Pri sladostrastju ni zaprek; človek — vse kaže — se je rodil samo za to, da to užije in ne zavrže od tega sadu prav ničesar. Vendar mora biti previden, da ga pri tem ne opazijo — ne njega ne nje. Sicer se pri priči rodi Marjetka.

Sabina je dobila zame, ko sem odhajal na Savudrijski rt, nadomestilo v sestrični Mariji, devetnajstletni kmečki bunkici. Naphani od moči, kakršno izpuhtevajo samo konji v meglicah.

To sestrično si je Marija izbrala za to, ker je bilo verno dekle. To je že bila, a bila je kot ženska oglata, kolena je imela debela in glas kolumbijske papige.

Zjutraj sem se nato odpeljal skozi sveže majsko jutro.

Nenadejan poseg svetlobe sonca z leve je napolnil avtobus z drobci plavajočega prahu kot z majhnimi astronauti ali embriji, ki se prevračajo v materini tekočini (maternični vodi).

Bil je to lep, enkrat en let skozi majsko zelenino, polno omamnega šmarničnega vonja.

Samo zeleni svet je pravi svet.

Potniki so vstopali tihi, poklapani, govorili so zmedeno in se ves čas motili.

Kmalu nas je bil poln avtobus in po hodniku na sredi so že stali potniki.

Malokdo je s kom kaj spregovoril. Le čisto zadaj sta dva šepetala.

Šofer je pozabil pogasiti lučke nad sedeži. Sprevodnik je sedel tik njega in opazoval zamišljeno rubinasto rdeči sončni vzhod.

V Savudrijo sem se prebil šele okoli dveh popoldne. Bilo se je treba presedati in pešačiti do našega gradiča na Crvenom vrhu ali Monterossu — dediščine tragično umrle materine sestre ter njene družine.

Istra je prelepa v tem mescu.

Jara pšenica v vetru, čisto zelena, in rdeča prst.

Spomnil sem se Mušiča, ki so mu taki pejsaži kot pobudniki domišljije in iz njih nastajajo potem mehke, nerazločne oblike dogodkov. Tako — mušičevsko ozračje — je moč naslikati samo v domišljiji.

Škoda, sem si rekel, ko sem pešačil — bredel skozi najrazličnejša barvila in vonje dneva — da nimam umetniških moči, ko se tu toliko lepega dogaja.

Samo v kraje, ki jih prekriva mrč, prihajajo dogodki, ne pa v kranjsko jasnino, ki je nekakšna Danska.

Tu samo zapreš oči — in že vidiš: vse dehti po morju in zeleni pšeni ter rdeči, suhi prsti.

Mlado hrastje se že levi, rjavo listje odpada. A mladi se odpirajo kot pravkar zležene zelene gosenice.

Beli kamni jedo jaro pšenico.

Z vrha Monterossa se mi je odkril pogled v modrikasti zaliv. Morje je zablestevalo kot ob pripeki v oknu šipa. Po gladini so plesale oaze cinkaste svetlobe sonca in dneva.

Grenki slad korenin belušev me je prevzel.

Stolpič našega poletnega doma je bil kot šolska trdnjava iz slonove kosti — bel.

Morje je bilo kot jezik kameleona, iztegnjeno prav do Pirana.

(Kako prav ima Mušič, ko pravi: koliko dogodkov je tu, le moči ni, da bi jih kdo izrazil.)

Spet po njegovem nasvetu zaprem oči.

Kaj vse vidim! Še nikoli nisem videl takih oblik ne barv ne simetrije.

Stopim k hiši.

Iz nje zaslišim pogovor — znan. Oče in mati se pogovarjata, kaj bo za večerjo: pljučna pečenka z genovsko polivko ter puding.

Potrkam — nalašč — s tolkačem iz bronca po durih.

Oba hkrati rečeta — jaaa.

Stopim v prostor, poln različnih odtenkov svetlob, od krompirjeve rjave, zelene, rubinasto rdeče, do modre in prstenasto pastelne, tipično istrske, v kateri biva hlad.

Mama me hiti objemat in spraševati, po kaj sem prišel, oče drži na ustih palec, češ naj ne zinem, da zastran njegovega telegrama . . .

Na videz je vse v redu, vidim, oče sedi, podprt z belo palico.

Spet čisto malo vidi. Ve, da je dan, ve, da je noč, in včasih se mu v zavesti poblešči celo morje.

Zadnjič je videl jadro, a mama pravi, da je bil tisto galeb.

Oče ne reče nič.

Mama pokaže na strop in tiho zloguje besedo: ne-bo.

Na vsak način hoče izvrtati, po kaj sem prišel.

A bilo se ji je lahko zlagati. Rekel sem ji, da sva bila s Sabino v skrbeh za njiju in sva pač mojo nezaposlenost izrabila za to, da sem odšel na pot in da jima bom malo v pomoč.

In kdo je sedaj pri Edku? je želela vedeti.

Povedal sem ji, da pač ena od številnih Sabininih sestričen s kmetov.

Videl sem, kako zna mama tehtati glas, če lažem ali sem v laži prepričljiv. Glede Sabinine sestrične si je bila takoj na jasnem, da je res, kar sem povedal, a to, da sem prišel iz ljubezni do njiju dveh, je imela za larifari. Zagledala se je v očeta, ki so mu bile oči spretno zakrite s katranasto črnimi špicami očal.

Ne! Mama se ni dala, je nisem mogel prevarati.

Ja . . ., je rekla, tvoja služba . . . Biti doktor znanosti in pristati pri hišni pomočnici . . .

Vse sem mu povedal . . ., se je opravičil oče.

Povedal, rekel, ga je besno oponašala mama. Kaj vse sem že jaz rekla in povedala v življenju! Ne bodi čveka, no! Saj ne veš, za kaj gre.

Razen če ne skrivaš ti kaj, se je oglasil oče, kot bi izpiskal to na orglice.

Mama je obmolknila.

Lepó, no, da si prišel, se je sprostila, a tako, kakor nekaj napihnjenega, kot, recimo, predrta zračnica ali nogometna žoga — ki se znenada predré.

A pravkar sva se z očetom dogovarjala, kaj bi imela za večerjo, oče hoče vedno meso, jaz pa bi v tvojo čast nabrala, seveda, če greš še ti z mano na gmajno, belušev; bi jedel beluše v solati?

Oče je grenko molčal.

Ti pa dobiš svojo pljučno, je rekla očetu; in na zrak pojdi, ven; sedi na tnalno ali razpri ležalnik; zrak je tako lepo jodiran... Lepo boš zaspal. A greš? me je povabila.

Rekel sem: Mama, tako sem žejen...

Bi vino?

Pa bi ga res, sem odvrnil.

Iz stare zidne omare je vzela brušeno steklenico z gostim, rdečim vinom, ki je imel okus po prsti; bilo je to težko vino, kot bi pil železo.

Noge so mi kar nenadoma postale mehke, roke pa težke, a glava je začela cveteti v prividih.

Z mamó sva vzela v šupi dva železna kavljá za obešanje prašičev in odšla po stezicah, ki so se tod križale v najrazličnejše like.

Bori so bili kot preslice, polni belega volnenega videza. Mnoge veje so bile zapredene v belino, ki jo pušča iz sebe borov prelec, da se pač na tak način izgnezdi in nahrani še povrhu. Bori so njegov kruh — čudno, kaj.

Morje se je v zlati, trepetajoči muki širilo zelo počasi proti Trstu.

Peščene savudrijske obale je začela izpirati počasi plima.

Kot bi kdo v bližini smrčal.

V zraku so trepetali metulji kakor deklíške pentlje v laseh.

Slišati je bilo mogoče čebele, njihove lete, čisto kratke, potem pa si videl muho, kako obira cvetove, ali čmrlja ali oso.

Mama je obstala in zrla proti zamračenemu Piranu ter obrisom Gradeža.

Ti je... oče... pisal... ali poslal telegram, da pridi dol? je vprašala in ni zmaknila pogleda.

Da, tja, kamor je imela uprt pogled, a zavešen z vekami, je bilo gradeško otočje, ki bi bilo lahko za Zorana Mušiča, ki ima moč domišljije, čreda ovčev ali karkoli — celo oslički bi bili lahko otoki.

Bil sem presenečen, da sem slišal, kar sem, a imel sem priložnost, ker je bila mama še vedno obrnjena proti Gradežu, da sem se pripravil, da se ji zlažem.

Kako? sem odvrnil mami, saj oče ja ne vidi pisati. Telegram pa bi moral odnesti daleč, in ti bi to opazila... Res, jaz sam sem se odločil, da vaju obiščem. Ali je mar kaj narobe, da sem tu?

Obrnila se je in mi planila v objem.

Jokala je, kakor tisti večer oče, ko mi je pripovedoval o naprteni mu Marjetki.

Tako mi manjka vsega, vsega, je hlipala, Zveza komunistov, sestanki, konstruktivna vprašanja; veš, jaz sem začela razumevati revolucijo; to je širitev, poglobljanje vprašanja, in ne zastavljanje vprašanja drugače, to drugo je kontrarevolucija; si kdaj razmišljal, ko vprašanje zastaviš, je to pravzaprav potreba po spremembi. Vprašamo,

ker ne vemo, ali, ker s tem nekaj zanikujemo. *Revolucija je vprašanje*. Jaz se danes nič ne čudim, ko smo ljudi, ki so takoj po vojski spraševali, preprosto zaprli. Z vprašanjem, razumeš, se prebudi v vprašanju samem razkol . . . In tega ne smemo dopustiti. Lahko vprašaš, koliko je ura, ali kje je pot za . . ., ne smeš pa z vprašanjem začeti vpraševati po pomenu revolucije. Tega ne smemo dopustiti. Nikoli. Vprašanje, ki smo ga stari, gnili družbi zastavili, in ga je ta nebodisigatreba sprejela, je bilo bistvenega pomena, da se je začelo pri nji vse podirati. Seveda ni šlo lahko. A sedaj je to vprašanje zmagovito in nas povezuje in jaz, jaz se tako bojim . . .

Česa pa, mama?

V Zvezi komunistov ne bi smeli odpirati vprašanj, ampak eno širiti, širiti, me razumeš? Eno vprašanje, no, kako bi rekla, je en kljun, več vprašanj v istem vprašanju . . ., pa tako veš, kaj je. Konec, konec. . . In jaz bom šla gor in jim to povedala . . .

Mama!

Bitka za socializem je že izgubljena. Tu. Vprašanja so to skuhala. Namesto da bi se vrnili . . . Kljuni . . .

Ampak, mama!

Beri malo Marxa!

Zakaj?

Vprašanje, ki ga je zastavil, je praktično izpeljala revolucija, ker ga je stara družba morala sprejeti.

In zakaj ga je morala?

Ker . . . svojega lastnega vprašanja, vprašanja po svojem lastnem bistvu in poslanstvu ni znala poglobiti, razširiti, utemeljiti, ampak se je . . . začela, kot zdaj mi, spraševati, zakaj, zakaj . . .

Mama! Ne nori, no! Saj to je . . . nemogoče, kar govoriš.

Zibelka morja se je zibala in peska iz nje ni bilo več slišati kot smrčanja, ampak kot da ga nekdo izpira na rešetu.

Premlad si, da bi ti to vedel tako, kot to vem jaz, je rekla. Ah . . ., kako mi je težko! Najraje bi umrla. Saj vem, da bi se mi gori smejali, če bi jim rekla to, kar sem zdaj tebi: da se je treba v vprašanje zapreti in konec. Ampak zdaj je tudi revolucije konec . . ., da veš.

Hvala bogu!

Ali veš, kaj si mi rekel, sin? Jaz pesnim, ali veš to?

Ti . . . pesniš?

Jaz, ja. Kar prišlo je. Mogoče malo zaradi tukajšnjega ozračja, ki vse omeči in zabriše v neko neresničnost, ki pa je veliko bolj resnična od tistega, kar je potem res. Posebno tam okoli poldne. Ali se ti ni nikoli zazdelo, ko si gledal mrliče na parah, da je to nekakšno poldne človeka. In da se potem vse v zvezi smrtjo spremeni. Človek živi dalje, a kako, ne vem. Niti zakaj. Mogoče . . .

Rekel sem: v moči domišljije?

Kako si rekel? je planila.

V moči in tonu domišljije, sem ponovil.

Pomislila je in obraz ji je sijal od vazeline.

Za letos poleti sem povabila teto Márinko, je rekla, nekako bi ji rada vrnila, kar je naredila zate in za Sabino. Prostora v hiši je dovolj. Videla je nisem . . . Ah, pojdiva nabirat beluše! Saj jih imaš še rad?

Zamišljena vase je krenila med steze, iskaje štrleče prste belušev. Bilo jih je vse polno. Za tri, štiri butarice.

Spodaj pa je morje srebrno migotalo. Na njem je bilo nekaj jader, ki so se bočila, čeprav ni bilo nobenega vetra ne z vzhoda ne z zahoda. Okoli jadrnic je bil srebrn migot tako živ, da sem mislil že, da so jih padle sardele.

Molče sva se vračala proti poletnemu gradiču.

Oče je sedel na tnalu in si opiral brado na belo palico. Bogve, ali je kaj videl skozi svoja katranasto črna stekla? Se mu je vsaj malo pokazala svetloba, ki je na morju najmilejša, najlepša.

Nobena nagota ji ni enaka.

Morje nima kože in sije iz samega sebe s čutnostjo, ki je nepremagljiva.

Mamin lik pred menoj je ves čas razpadal — se spreminjal — in nastajal je iz nje nov lik, poln spremenljive moči.

Po slastni večerji, hladnem in z grenčino zemlje v sebi, črnem vinu, me je oče prosil, če bi ga malo vodil na sprehod, pa ne po jamastih in stopničastih stezah, ampak po potki, ki drži k morju in je brez ugreznin in štrlin in gre pošev, kakor diagonala v pravokotniku.

Vedel sem za to potko in sem jo imel rad. Pripelje te naravnost do obrežja, v zaliv, podoben amfiteatru, iz čistega, belega kremena, s kakršnim obsujemo grobove. V ta zaliv se hodijo poleti nagci obeh spolov kopat; tod je morje začrnjeno od globine. Le sem in tja da od sebe modrikast sijaj. Tu leži staro, napito deblo omorike, slabo obsekano in je videti kot nemška morska mina.

Grede sem je bilo morje zlato in polno ozar, na katerih je bilo napisano mnogo vseh mogočih odsevov predvečera.

Sončna vertikala je bila kakor sveže olupljena banana. Sijoče dišeča.

Čisto blizu obale so se prevračali delfini.

Galebi so jih kriče obletavali in jim poskušali sestiti na hrbet.

Očeta sem vodil tako, da sva se držala za palico. Opozarjal sem ga na vsako štrlino.

Te je sprašala . . .? je rekel čez čas, ko je začutil, da je zrak zelo jodiran. Mislil je na mamo.

Plime je bilo konec. Vladalo je zatišje. Morje je bilo visoko. Deblo v njem se je gugalo. Obstala sva na robu zalivčka, tam je bila preprosta klopca in miza. Pogled na Trst nama je zakrival bor.

Je posumila, kaj, da sem te poklical? je vprašal, počasi previdno sedel in se ves tresel. (Bal se je, da bi padel na tla ali nazaj.)

Zelo je posumila, sem rekel.

In kaj si ji natvezil?

Da ne vem, kako bi mogel slep človek pisati in iti na pošto . . .

Dobro si jo, dobro . . . Ampak bila je priložnost; sosed je ravno pripeljal dile in sem ga prosil, če odda telegram; vidiš, pa ga je, in še denarja ni hotel. Dajte no, za tri besede, je rekel . . ., boste že dali kdaj glaž vina. Mama je bila ravno v marketu in sosed se je odpeljal, še preden se je vrnila. Niti opazila ni, da so ob vogalu dile . . . Ja, si kaj opazil? Ti ni nič povedal o vprašanjih, ki bodo izvotlila njeno Zvezo?

Mami se je zdravje poslabšalo, sem rekel.

No, saj za to sem te tudi poklical. Ni več pri ta pravi. Zdaj se pa zamisli, da je nekega jutra ne bo ob meni . . . in se odpravi kam na pot reševat vprašanje.

Tudi to se lahko zgodi, oče, sem dejal mirno.

Ali ti sploh veš, kako sem oslepel?

Molčal sem.

No, to, kot vidiš, sem pa zares, to pa ni Marjetka, zgodovinsko dejstvo Lobenweina in Lizike . . . Mama, kajne, nekega dne ponori . . . Ni je več iz šole; sestankuje, pa ne na enem, kar na tri sestanke jo nese. Jaz jo čakam do polnoči in bila je že ena zjutraj, ko se je le prikazala. Jasno, da me je zanimalo, kje je bila; kaj neki je delala do ene zjutraj . . . Odgovor: Reševali smo vprašanje. Hudiča, kakšno? Ona pa: revolucija je v bistvu vprašanje. In v tem vprašanju so vprašanja, in preden jih izkoreniniš, da bistveno vprašanje ostane nedotaknjeno, ki je, seveda, revolucija, je potreben čas, budnost, žrtvovanje zasebnosti . . . Tvoja mama oziroma soproga me je zapustila, to sem videl precej. Ampak to ni najbolj žalostna reč . . .

Oče je pogoltnil cmok žalosti in si snel očala. V njegovih sivih očeh ni bilo črnih pupkov, ki bi še silili na toplo plitvino.

Rekel je: Mama se je odločila — partija in ti ter razred. Osem let, fant moj, ti je bilo, ko nisem imel ničesar več od nje.

Veš, kaj mi je rekla: Kar pojdi, Novje in Lizika te čakata pa Marjetica. Pa svinja da sem, ker sem otroka in žensko pustil . . . In prav ona je bila docela prepričana, da do te ženske nimam nobene obveznosti. Da sem šel prenašlo oddat svoj podpis v Trubarjevo prebendo . . ., ko je vendarle bilo mogoče sumiti in odlagati plačevanje alimentov. A jaz te vprašujem nekaj drugega: kateri moški se bo sprijaznil, da ti bo neko zajebano vprašanje, ki zahteva toliko sestankov, vzelo — oprosti mi — saj veš kaj. Svet je, ves, kar ga je, iz moralnih atomov krivic, iz nemoralnosti . . . Zakaj, recimo, ima kakšen Švicar vse, jaz pa nič?

Politiki so navadni patentirani prasci. Vsaj tisti, ki so absolutni. Meni je Zveza vzela edino, kar mi je še ostalo, njeno dišečo, čisto kožo, kocine, mezivo, a Švicarju njegov režim pusti na miru noč, noč pod odejo. Ali pa Nemcu, Avstrijcu . . . Francozu. Meni pa zmešajo babo s tem, da vprašanje ne sme dobiti vprašanj, ker se potem osrednje poglobi v propad in je revolucije praktično konec. Zakaj? Ker ni več vprašanja. Kurec! Kaj pa je potemtakem revolucija? In kaj ustrelitev moje sestre — tvoje tete kot talke? Je to vprašanje, zastavljeno temelju dela — kapitalu?

Mama ima, na žalost, prav, sem rekel, veliko je skusila, videla, spoznala . . .

To me čisto nič ne briga, Marjan, če je to res, kar si dejal . . . Njegov glas je imel likovne zalome in obrise. . . Če nekaj počiva, kakor pravi tvoja mama, zgolj na nekem vprašanju, potem je smisla bivanju konec. Potem sem jaz odveč kot živ in kot slep. In bojim se, da je to postala edina resnica. Potem ni nujno, da sem. Me razumeš? A ne kot vprašanje. Vprašam te, če me razumeš v pomenu smisla. Potem smisla ni. Potem je le strah pred tem, da ga ne bi bilo.

Premišljal sem, kar je oče povedal, in bil sem pretresen. Zdaj šele sem dojel materino — in svojo — tragiko.

Pa si ji . . ., sem hotel nadaljevati.

. . . to tudi rekel? je vprašal namesto mene oče. Vsak večer se samo še kregava; jaz bi jo tudi ubil, a ne vidim, kje je, ker se ji glas seli po sprejemnici; zdaj me ogovori s stropa, zdaj s šipe, ki drhti, kot napet suh prašičji mehur, pa iz kota, iz ognjišča, na katerem tli suho oljčje. Seli se, hudič, in mi očita, kaj sem sploh naredil zanjo. . . To čaka tudi tebe, Marjan. Prišel bo čas, ko boš zaslutil isto kot jaz, da je vse, kar je, popolnoma brez pomena, in isto bo slutila in vedela ona; ženska se vedno reši, vedno, zamenjala bo vrstni red — partija, razred, otrok, njen, kajpak, ali pa — partija, otrok, njen, kajpak, razred . . ., ti pa onaniraj.

Oh, oče, ne govori tako svinjsko!

To, da je svinjsko? Spomnil se boš še te besede . . . A zdaj je čas, da ti povem, kako mi je luč oči ugasnila. Ker si mi rekel, da govorim svinjsko . . . Sicer ti ne bi. Ko pride nekega dne ura in se ti zazdi, da ni nujno, da si na tem svetu, da je bila to le neka nezgoda oziroma prigoda, ki te je oblikovala, postane tvoj strah tako strašen, da bi to utegnilo biti res, da si na robu . . . in že noriš. Mislil, da je pri ženskah to večjih razsežnosti, zato se nujno oprimejo vseh mogočih nesmislov, spreminjaje jih sproti v pomen, ki vodi v vice, nebesa ali pekel. Dvoje rešitev in eno pogubljenje, kot vidiš. Ti, kot moški, nujno odpadeš. Nekega dne ti reče: Ali bo vedno trajalo to . . . na postelji in rogovila . . .? Kaj je to, pa tako veš. In samo to je, če je, ves smisel, kar ga je. Vse drugo so vprašanja, ki morajo ostati nenačeta, zato, da ješ in opravljajš navade življenja . . . Tvoja mama sedaj še pesni. Hodi daleč

tja . . . Veš, kje je svetilnik? Ure dolgo je ni nazaj in potem šušti papir v sobi. Menda piše — take: pod pazduho/med nogami/pantan/ je vedno z nami . . . A tedaj, ko sva se sprla glede vrstnega reda v najinem življenju, rekel sem ti že, da si jih imel osem, sem se ga šel napit in sem potem pijan vpil v kavarni: Dol s prekletimi vprašanji! Nisem bil toliko usekan, da bi vpil — partijo. Vendar so kmalu prišli. Me porinili v nekakšen železen kosten za svež kruh in me vprašali, kaj želim. Ženo, sem bleknil. Vprašali so me, če imam številko telefona. Ne tisto, tiste nočem, tista je postala vprašanje; jaz hočem vulvo, mokroto, kocine . . .

. . . oče, no . . . , prizanesi mi; vulgaren si, oprosti . . .

Torej nočeš slišati, kako sem oslepel?

Hočem, hočem, a grdih besed ne prenesem.

Saj imam bonbone s sabo, se je zarežal.

Tudi sam sem prasnul v smeh. In prav tedaj je morje z zavihkom udarilo kot velika bočna ravnotežna plavut sipe ob kremenčasto obrežje. Kremenčev pesek je spet dal od sebe zvok smrčanja.

. . . so rekli policaji, bodite malo konkretnejši. No, pa bom, sem rekel: vse vas skupaj en velik kurec gleda. In sem jo dobil, ti, da sem se kar usedel.

Dol s partijo! sem zavpil.

Fasal sem dve. Po piskru, kajpak. Iz ušes pa mi je pritekla kri.

Pritožil se bom, sem jokajoče spregovoril, jaz sem prosvetni delavec, in moja sestra je bila talka, vi, plavohlačni nepismeni kurci!

Dobil sem še dve.

Ampak vprašanje, ki so mi ga zastavljali, se je ves čas glasilo enako: Se boš še pritožil?

Jaz pa vsakokrat: Ja, se bom. In vsakič je bilo huje, dokler nisem dojel bistva spraševanja. Mama ima prav: socializem je zgolj in samo vprašanje.

Že pri ne vem kolikem batiniranju, ko sem bil kakor izmalan od lastne krvi, sem odnehal in jim obljubil, da se ne bom pritožil.

Nekdo od plavohlačnikov je sedel za stroj in kakor detel kljuval po tipkah: . . . n-e b-o s-e p-r p-r pri-to-žil . . . In potem je počival, kajti prst ga je od tipkanja očito bolel. Stipkali pa so tekst, ki ga do danes nisem pozabil; da jih pač ne bom nikoli in nikjer obrekoval, da so me topli, ker sem v resnici padel pijan po stopnišču, ko sem ravno šel od neke dvomljive dame iz hotela Triglav.

. . . Ampak jaz bi jih . . . , sem dejal in prijel očeta za roke, prave grče . . . , tekle so mi solze in oseka je postajala glasna pesem. Pesek v nji se je kotrljal, dan pa je ugašal v zeleno rdečem nadihu.

Pesek v morju pa se je slišal kot rašpljanje.

Bori, v belih prelčevih ovitkih, so bili kot ročice omavčenih otrok. Vse polno je bilo teh omavčenih rok!

Ne-ne-ne-fant, in je oče prijel mene za moje roke, tekst je bil spretno zbit skup, jaz sem ti povedal le stvari skozi dogodke. V resnici

je bil tam še popis, kako so me naši na željo hotelskega uslužbenstva, pijanega in vsega krvavega, kako sem bil še nesramen povrhu, ko so mi pomagali, in da sem jim grozil, da jih bom očrnil kot svoje pretepače, toda podpisi hotelskih prič potrjujejo . . .

In so res potrdili to svinjarijo . . .? sem vprašal.

Pet so jih našli, ki so dali svoj podpis pod dokument, potlej so me pa z marico lepo odpeljali pred našo bajto.

Mojbog, in mama?

Z mamó je bilo takrat že vsega konec, prinesla mi je umivalnik mlačne vode, da sem se umil in se izbruhal krvi. Ti si že spal. Zanjó sem bil le pijan dedec, ki se je nekje valjal.

Zakaj nisi mame zapustil, oče?

Meniš, zakaj se nisem ločil od nje?

Da.

Od tistega dne sem začel slepeti, fant moj. Počasi je prihajala dioptrija, in jaz sem vedel, da bo še prišla, kot kap. Kam naj bi šel slep? Potrdilo, kajpak, da sem padel v hotelu Triglav, in da sem bil pri neki dami pred tem, sem takoj uničil. Pravzaprav odplaknil s straniščno vodo. V tistem besedilu so bile besede, ki bi moje odnose s tvojo mamó, če bi ga dobila v roke, čisto uničili. Jaz bi moral spokati. Kajti ne pozabi: stvar sem moral podpisati poleg hotelskih prič tudi jaz.

Prav nič jim ne moreš, sem dejal.

Absolutno . . . nič. Tebi zdaj to pripovedujem zato, ker si na poti v isto smer.

Začudil sem se.

Zakaj? sem dahnil.

Moje vprašanje se raztaplja v zraku.

Poglej malo okoli sebe, je dejal oče. Doktor znanosti si. Misliš, da boš dobil službo?

Jaz vendarle mislim, da jo bom . . .

Jaz pa trdno vem, da je ne boš. Samo tole si malo oglej: naj te zdajle začne boleti zob v ustih, pa bo šlo brez zvez in posrednikov — čisto preprosto kot v Švici ali mafijski Italiji — da se boš znebil bolečine? Ne! Pri nas brez zvez, znanstev, posrednikov, intervencij in korupcije ni nič. Službe so, ne rečem, ampak skrite kot podgobje. Slabše kot zdaj še ni bilo . . . Sem rekel mami, ti je bilo treba za takole sranje celo v Berlin v zapor? Je, je odvrnila, ne da bi me bila kaj vprašala. Odgovorila mi je tole bedarijo: Brez velikih vprašanj, zastavljenih prav, razširjenih v globino, ne v horizontalo, je življenje nemogoče.

Vidiš, in zdaj piše pesmi.

Ampak nekam, nekam, oče, se le pomika . . . Zadnjič, ko me je gledala iz bližine in mislila, da sem jo le začutil, je rekla nekaj, kar me je pretreslo. Bilo je pesniško ali pa filozofsko, dobro — zelo dobro izraženo. Morda jo je moja postava, ki je prisluškovala bleščeči tihoti

dneva nad umirajočimi solinami onkraj, kjer se grejejo kuščarji, spravi v zvezo z verzi ali mislimi v prispodobi. Rekla je: Slišati tihoto, to je najlepše na svetu; a kako bo, ko je ne bomo več slišali?

To je pa res lepo, je odvrnil oče in potem takoj: To veš, da pride teta Mária iz Prage; ti je povedala to?

Pokimal sem in rekel: Je.

Bo vsaj malo spodobnosti v hiši. Dekor človeku kljub vsemu dobro dene. Tapete sovražim, raje imam stene, ki dihajo; a, kaj praviš na to ti?

Zdaj oče, ko sta v letih . . .

. . . nesporazuma, ne pozabi!

. . . zdaj bi ji le lahko povedal, kako si oslepel.

Daj no, fant moj. To je tako, kot če bi kardinalu povedal, da je smešen v rdeči sutani. Bi ti to kardinal verjel?

Mnogi, oče, verjetno verjamejo.

Saj bi mogoče mi, ne rečem; poslušala bi me, a tudi obtožila, da sem si vsega čisto sam kriv. Ona sicer pravi zdaj, da je za Zvezo preveč žrtvovala, med njimi tudi mene, in da mora, mora to popraviti, a poglej, kaj jo vznemirja, vprašanje, ki je bajè bistvo te Zveze, in po njenem crkuje, ker je zašlò v neko samoizpoved. Pa ne za to, da je bo konec, ampak da se okrepi. In to, samo to skrbi. Tvoja služba pa — čisto nič. Nič, nič, nič . . .

Vstala sva, ozračje je bilo rdeče kot sok pese, gosto, rezljivo (za rezat). Morje pa kot kri od gradeških obal do savudrijskih.

Neko jadro je plulo proti smeri Pirana. Rdeče, in njegov šum je bilo slišati kot naškrobljeno svilo, ki jo nekdo mečká.

Nebo je bilo pokrito s hlebčkastimi oblaki — žarečimi.

Mračilo se je, a mrak je bil zarjast.

Potka, po kateri sva se bližala domačemu stolpu, ki bi bil na šahovskem polju le figura za intelektualne poteze, je bila še položnejše sečišče velikega kvadratastega lika.

Vlekel sem za seboj očeta s katranasto črnimi očali in premišljal: Zakaj neki mi je sploh poslal telegram. Saj se nima slabo, če odmislim slepoto . . . Ali me je hotel opozoriti na Sabino, mamó? Na čas, ki prihaja? Ali mi je zaupal zgolj krutost, s katero so ga oslepili, ko je protestiral proti vprašanju, ki mu je vzelo bistvo življenja — malo sladostraštja na noč. Kajti bolj ko za kruhom, človek gladuje za tem.

Kako lepo drhti ženska koža; vsa oživi ko mravljišče v nekem suho mokrem vonju.

Res nisem imel pojma — če odmislim krutost, kako je oslepel, in pa kaj je bistvo revolucije — po kaj sem pravzaprav prišel sem. Mogoče je to, kar sem zvedel, velika stvar ali pa starčevsko nična.

Domov sva prišla, ko je mrak zabrisal vsako predmetno obliko.

Piran je bil zmazek. In prav ta vtis me je začel vznemirjati. Kateri Piran bi hotel imeti — tega, nerazložnega ali onega, dnevnega, ki je razviden?

Iz poletne hiše je dehtelo po rižu in školjkah (ostrigah).

Začelo me je vse bolj imeti, zakaj mi je ta večerni Piran ljubši, in če bi mogel imeti tega, zakaj bi si tega obesil na steno? Ker je resničnejši od dnevnega? A v čem je njegova resnica? Prav v tem, da je rdeč? V trenutku svoje spremembe?

(Da, v tem je resnica vsake stvari in človeka.)

Poleti Savudrija gori od vročine. Nad njo je trepetav zrak, ko da hlapi kaka opojna zmes.

Edko je imel že pol leta in se je hotel pestovati samo pokonci.

S Sabino sva prosila ravnatelja gimnazije, da nas je s svojim sivim oplom zapeljal v zgodnjem jutru skozi poletje, ki je bilo polno golčavih sokov. Zemeljskih (močvirskih) in drevesnih.

Mali je spal na zadnjem sedežu, z ročicami, stegnjenimi, ko vojak, ki se vdaja sovražniku, sesa. Je dudko in njegova polt se je svetila ko svetost. Dolge, dekliške trepalnice so bile kot listi marjetice, goste in mirne. Pogled se mu še ni dramil v zavest. Spanje je bilo globoko.

Sedel sem ob ravnatelju, debeluhu, slavistu pozitivističnega kova, ki ga je zanimala ena sama stvar pri Prešernu — ali je pesnik imel ali jih ni imel: hemoroide; po nekih verzih sodeč, zlasti gazelah, je trpel za to nevšečnostjo, v sonetih, zlasti Sonetih nesreče, ki so čisti mimezis, katerega je Stritar v nekem svojem predavanju, hudič vedi, katerem že, lepo dopolnil kot čisto aristotelstvo, ko je dejal, da je strup jeseni, v katerem vse presiha, pobudnik dušne depresije in rojevalnik nihila.

Že, že, sem odvrnil debeluhu, ki je šofiral, a če tako raztrančiramo mit, z vremenskimi motnjami in hemoroidi, kaj od lepote potem sploh ostane. Nekateri poskušajo Chopina in Kafko narediti za glasnika jetike. Če je to res — a poskusi v to smer resno gredo — potem se grem sam pri priči inficirat na Golnik. Zakaj tu je potem tisto jamstvo, da skomponiram etude in poloneze ali napišem Ameriko. Samo jetike mi manjka.

Debeli pozitivist se je nehal smehljati.

Okoli nas je bil dan, a ves še sajast, črn po vrhovih gora, kjer so se še pasle runaste megle, umikaje se iz grap, koder so prebile noč. (Ob kakem potoku ali na močvirju.)

Potem pač vi izključujete okolje kot bistveni vpliv na umetnino? je vprašal ravnatelj.

Razpoloženje in čas ne, sem odvrnil, pravzaprav ne časa, v katerem se koti razpoloženje, to pa pogojuje slog. Vse drugo je alkemija — tovariš ravnatelj. Toni prihajajo od drugod, počutje je sicer važno in ima vpliv, ampak iz tega ne nastajajo . . .

Razumem, je odvrnil mož in izpeljal ovinek prave grške omege. Ovinek kakor podkev. Lepota je organska celota, sem dejal, ko smo prišli na ravni del cestišča, in prav nič ni pomembno, ali je iz vodnih kapljic ali svinjskega krohanja. To je bolj ugibanje . . .

. . . potem se vi gotovo ne bi strinjali, da telo in duh skupaj iz nam neznanega razloga izdasta človeka?

. . . to je tretjega, človeka, ki je vmes?

. . . ja, je odvrnil rdeče ravnatelj.

. . . ne, sem odvrnil.

Sigmund Freud je bil neizmerno lep človek, je planil ravnatelj, zlasti obraz in usta so bili njegova estetska vrednota; pa veste, da ga je rak napadel prav na tem kraju?

Pa je to sploh pomembno za globinsko dinamiko duha, ki ga je analiziral samo z njemu lastnim genijem; dajte no; to so pravljice o dogovarjanju telesa in duha; fabule, ne pa resne slovstvene razlage Kafke ali Chopina ali Freuda. To se lahko samo reče — ni pa res. Rak kot prispodoba pa obstaja, kadar kaj imenujemo rakasto tvorbo, reciva, nacizem.

Kaj pravite k Mannovemu Črnemu labodu?

Čisto isto, kar sem dejal za Kafkovo Ameriko ali Chopinove etude in poloneze. Labod ima pač nekaj negotovega na sebi. Mann to dobro ve in da bravcu to tudi začutiti, poleg, seveda, tiste ljubezni, ki skrije bistvo posledice ali vzroka. To so same melodrame — Prešernovi hemoroidi, depresivnost mimezisa, Aristotelovega, kajpada, ali rak, ki upleni Freudov obraz, pa sušica, ki spiše roman Amerika. Vi želite, naj vam pritrdim, da zlo obstaja. Zla, tovariš ravnatelj, ni. To je bled človekov sen. So pa rak, jetika, infarkt, gripa; toda sama dejstva, ki v času odigravajo določena okolja, iz katerega prihaja potem ton ali nalom črte (Picasso).

Okoli osme zarana smo bili že na morju.

Edko je že kobacal po naročju svoje matere, ves premočen. Iz ritke mu je pokal zrak kot čikgumijevi balončki.

Morje je bilo v naborkih in povsem srebrno. Kakor en sam velik ulov sardel.

Migotanje, migotanje.

Teta Márinka iz Prage je bila že teden dni tu. Bila je še vsa jutranja, polna lasnih navitkov, in se svetila od nevsrkanih pomad. V njeni zeleni, kot kameleon spreminjajoči se halji, je drhtel maestral, ki je prihajal skozi priprte duri. Na nogah je imela copatke antičnega kroja, z bronsiranim zlatim jermenjem vse do podkolen.

Mama je bila neprespana. Celo noč je hodila po polotoku in videla, kakor je rekla, mnogo kač, spečih v klobo. Zdele so se ji kakor pečene kašnice.

Gadje?

Modrasi?

Ravnatelj se je raznežil. Tako je pač srečanje kontinentalca z morjem. Kakor s pesmijo. V obeh živi bivajoča bit.

Edi je začel cediti cmero. Slepilo ga je sonce, belo kot zrno soli.

Sabina in Edko sta enako razpoložena. Nisem vedel, kdo je koga rodil, in kako se srebrna nit življenja, vez med materjo in sinom dopolnjuje z občutji. In kaj občutja sploh so: barve?

Hip nato smo že sedeli v prostrani jedilnici, hladni in dehljivi po istrskem kamnu, ki ima v sebi neki prastar domačijijski vonj.

Kmalu po Darinkinem odhodu . . . je prineslo Sabino. Šla sva se naga kopat v morje, ki je bilo od mesečine nabreklo v zlato migotanje.

Pomislil sem: Bogve kje je Darinka, in že me je Sabina oplazila s sumnim pogledom.

Da, takrat, ko sva se kot gola kipa vračala po stezici v gradič, je njen prefinjeni vonj zavohal plavice, ki so tele v lončku na napušču nape.

Vzela je plavice v roke in jih vohala kot plamen, ki modro tli.

Hotela je vedeti, kje sem jih dobil. Bilo se je treba zlagati, tako da ni bilo dvoma, kje sem jih dobil. Natvezil sem ji, da tod v Savudriji ne prodajajo samo belušev in paradižnikov ali sadja, breskev in grozdja, ampak da otroci vežejo tudi šopke plavic in si tako kaj prislužijo — čisto zase. Plavic pa je po teh gmajnah — ojoj . . . In ker ima Sabina modre oči, sem se ji nalagal, sem jih pač kupil, da sem imel vsaj rože, ko že nje ni bilo tu . . .

(To je bilo takrat, ko sem imel Darinko in njo hkrati — dve.)

Ravnatelj je pil črnino in jedel istrski pršut, posušen v vetru.

Pravzaprav smo zajtrkovali vsi.

Tudi Edek je pobrcoval od ugodja in sesal z belo, prosojno gazo pokrit Sabinin jošek. Sama je nabadala z zobotrebcom dolge jezike mesa, drobila kruh in pila. Rada je imela ta okus po zemlji. Grenek kot pelin.